

КАТАЛОГ
НА ЕМПИРИЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ
В ОБЛАСТТА НА СОЦИОЛОГИЯТА НА ПРАВОТО И СОЦИОЛОГИЯТА
НА ОТКЛОНЯВАЩОТО СЕ ПОВЕДЕНИЕ,
ПРОВЕДЕНИ ОТ СЪТРУДНИЦИ НА ИНСТИТУТА ПО
СОЦИОЛОГИЯ/ИНСТИТУТА ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ОБЩЕСТВАТА И
ЗНАНИЕТО (ИИОЗ) ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ (БАН)

Централна административна сграда на ИИОЗ: София, 1000, ул. "Сердика" № 4
телефони: 02 981 79 46; 0888 02 64 24
e-mail: institutesk@gmail.com

Сграда на ИИОЗ: София, 1000, ул."Московска" № 13А
телефон: 02 980 74 76
e-mail: institutesk@gmail.com

Настоящият каталог е съставен по линия на Българската асоциация по криминология (БАК). Масивът с емпирични изследвания и публикации на сътрудници от Института по социология (1968–2009 г.)/Института за изследване на обществата и знанието (ИИОЗ) при БАН (от 2010 г. до момента) е част от цялостния масив на научните изследвания с криминологичен и сроден характер в България от края на XIX-ти век до момента (декември 2017 г.).

Съставител на каталога е проф. д.ю.н. Юлия Бояджиева (председател на БАК през периода 1991–2013 г.). Той е изготвен със съдействието на проф. д.с.н. Анна Мантарова¹ и проф. д.с.н. Валентина Златанова².

Емпиричните изследвания по социологическите аспекти на правото и по проблеми на социалните патологии имат десетилетни традиции в България. Обособяването на социологията на правото като отраслова социология е свързано с името на проф. д-р Ради Василев³. Изследователска дейност в сферата на социалните девиации се извършва от създаването на Института по социология през 1968 г. отначало в секция "Социална структура и неравенства", впоследствие в създадената през 1994 г. секция "Социология на отклоняващото се поведение" и от 2010 г. – от секция „Социален контрол, отклонения и конфликти“ на ИИОЗ при БАН.

Основни изследователски въпроси на секция „Социален контрол, отклонения и конфликти“ са социалните норми, социалните девиации (насилие, корупция, наркомания, алкохолизъм и други форми на отклоняващо се поведение), процесите на аномия на обществото, престъпността, рисковете на трансформацията, типове девиантно поведение и субектите на девиация, проблеми на ресоциализацията, социалния контрол, социалните конфликти и тяхното разрешаване.

¹ Научен секретар на Института по социология при БАН (2008–2010 г.) и на ИИОЗ при БАН (2010–май 2017 г.).

² Ръководител на секция "Социология на отклоняващото се поведение" (1994–2009 г.) при Института по социология и от 2010 г. до момента – на секция „Социален контрол, отклонения и конфликти“ при ИИОЗ.

³ Сътрудник в секция „Социология на управлението“ при Института по социология (1968–1985 г.), ръководител на секцията (1986–1991 г.).

ЗАГЛАВИЯ НА ЕМПИРИЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ, ВКЛЮЧЕНИ В КАТАЛОГА (по хронология)

1. Градът и селото (1968).....	2 стр.
2. Градът и селото (1986).....	3 стр.
3. Социални конфликти в периода на преход.....	3 стр.
4. Обществени оценки за централната част и другите райони на град София (с блок от въпроси за престъпността).....	3 стр.
5. Рисковете на трансформацията (с блок от въпроси за престъпността)	4 стр.
6. Непълнолетните и девиантното поведение.....	4 стр.
7. Домашното насилие.....	5 стр.
8. Виктимизацията на жените.....	5 стр.
9. България пред присъединяване към Европейския съюз (с блок от въпроси за престъпността и корупцията).....	6 стр.
10. Употреба на дроги и наркоманни субкултури.....	6 стр.
11. Социология на отклоняващото се поведение.....	7 стр.
12. Психиатрична експертиза и девиантно поведение: една археология на съвременната юридико-медицинска власт.....	7 стр.
13. Непълнолетните и насилието.....	7 стр.
14. Детската бедност в България: от стратификационни позиции към девиантно поведение.....	9 стр.
15. Социализация и девиантно поведение.....	10 стр.
16. Домашното насилие върху жени – политики за социална защита.....	11 стр.
17. Изследвания на девиантното поведение.....	12 стр.
18. Радикализиране във всекидневието: фактори и механизми за нормализация на радикалността и насилието сред младежи.....	13 стр.
19. Икономиката в сянка като девиантна практика.....	13 стр.
20. Социална среда и девиации: устойчиви зависимости и ситуативни влияния (социални девиации в контекста на съвременните миграционни процеси).....	13 стр.

АНОТАЦИИ НА ИЗСЛЕДВАНИЯТА

1. Градът и селото (1968)

Период на провеждане на емпиричното изследване на терен: 1965–1968 г.

Изследователски екип с ръководител проф. д.ф.н. Живко Ошавков⁴; частта за правната област на обществения живот е разработена от проф. д-р Ради Василев.⁵

Методика на изследването: Проведена е пряка анонимна анкета сред населението въз основа на представителна за страната гнездова извадка.

⁴ Директор на Института по социология в периода 1968–1975 г.

⁵ Посочените академични длъжности и образователно-научни/научни степени на изследователите са последните към настоящия момент, а не към периода на провеждане на изследванията.

Изследвани проблеми за правната сфера: Анализирана е правната сфера в контекста на обществото като цялостна социологическа саморазвиваща се система. Разгледана е вътрешната структура на правната област с компоненти: обществена необходимост от правно регулиране на обществените отношения; правно съзнание; правни институции и организации, правна дейност; управление на правното регулиране на обществените отношения. Правната област на обществения живот е изследвана в нейния реален и акумулиран аспект. Събрана и анализирана е емпирична информация за правното съзнание, спазването на правните норми, мотивите за спазване на законите, връзката на правното съзнание и поведение с другите форми на обществено съзнание.

Публикация: Василев, Р. Право. – В: Социологическата структура на съвременното българско общество. С., изд. БАН, 1976.

2. Градът и селото (1986)

Период на провеждане на емпиричното изследване на терен: 1986 г.

Изследователски екип: Съвместно изследване на Централното статистическо управление при Министерския съвет на НРБ и Института по социология при БАН.

Публикации: Градът и селото – 86 (авторски колектив). Том I; Социологически взаимодействия (авторски колектив). Том II; ЕСИ „Градът и селото – 86”. Том III (Социологически анализи и обобщения) (авторски колектив). С., 1988.

Информация за изследването може да се намери на сайта prehod.omda.bg/page.php?tittle=ЕСИ_Градът_и_селото_86.

3. Социални конфликти в периода на преход

Година на приключване: 1994 г.

Изследователски екип с ръководител проф. д.с.н. Валентина Златанова.

Реализация: Предложени са конкретни препоръки към социалното управление, свързани със стратегията и механизма на разрешаване и овладяване на социалното напрежение и отклоняващото се поведение.

4. Обществени оценки за централната част и другите райони на град София (с блок от въпроси за престъпността)

Година на приключване: 2000 г.

Възложител: Столична община и „Софпроект – Общ градоустройствен план”.

Изследователски екип с ръководител проф. д.ф.н. Николай Генев; проблемите на престъпността са разработени от проф. д.с.н. Анна Мантарова.

Методика на изследването: Изследването е представително за населението на град София над 18 годишна възраст. Извадката е двустепенна гнездова по избирателни секции. Обхванати са 1000 души. Информацията е събрана чрез стандартизирано интервю в домовете на респондентите.

Изследвани проблеми по отношение на престъпността: Събрана е информация за реалната виктимизация на столичното население по отношение на най-разпространените престъпления срещу личността и собствеността. Очертани са качествените характеристики на най-заstraшените категории граждани. Идентифицирани са зоните на несигурност в градската среда. Анализирани са

субективните мнения на хората за потенциално опасни групи. Установени са степента, в която хората се страхуват за своята и на имуществото си сигурност, и отражението на този страх върху поведението им.

Реализация: Доклад с анализ на емпиричната информация за възложителя.

5. Рисковете на трансформацията (с блок от въпроси за престъпността)

Период на провеждане: ежегодни изследвания от 1994 г. до 2001 г.

Изследователски екип с ръководител проф. д.ф.н. Николай Генев; проблемите на престъпността са разработени от проф. д.с.н. Анна Мантарова.

Методика на изследването: Национално представителни за пълнолетното население на страната изследвания. Двустепенна гнездова извадка с обем 1000 души. Информацията е набрана чрез стандартизирано интервю в домовете на респондентите.

Изследвани проблеми по отношение на престъпността: Определено е мястото на престъпността сред другите рискове на прехода. Установени са обществените оценки за причините за високата престъпност в страната в годините на трансформация. Анализирани са състоянието на правното съзнание и нагласите за спазване на законите.

Реализация: Изводите от изследването са представени на компетентните институции. *Изследователски резултати са обсъдени на семинар на БАК (юни 1996 г.).*

Публикации: Мантарова, А. Престъпност и социална трансформация. Социологически анализи. С., изд. Институт по социология при БАН, 2000, 149 с.; Мантарова, А. Образът на престъпността в масовото съзнание. – Ново време, бр. 1, 2000; Mantarova, A. Unemployment and Crime. – In: Continuing Transformation in Eastern Europe (H. Steiner, Ed.). Trafo Verlag, 2000, pp. 205–215.

6. Непълнолетните и девиантното поведение

Период на приключване: 1998 г.

Изследователски екип: проф. д.с.н. Валентина Златанова (ръководител), проф. д.с.н. Румяна Стоилова, доц. д-р Мартин Канушев и др.

Методика на изследването: Емпиричното социологическо изследване по темата е проведено в 6 големи града с висок криминогенен фон: София, Пловдив, Русе, Бургас, Плевен и Хасково. По метода на стандартизираното интервю са анкетирани 1021 ученика в последния клас на основното и средното образование и 101 преподаватели.

Изследвани проблеми: Установена е степента на разпространение на моделите на отклоняващо се поведение сред непълнолетните. Характеризирани са потенциалните нагласи на юношите в девиантни ситуации. Установени са масовите представи на непълнолетните за норми, санкции и контрол. Проблематизирана е ролята на училището в процеса на изграждане на ценностна мотивация за правно самосъзнание както като образователна институция, така и като атмосфера на взаимоотношения между учители, родители и деца. Установено е значението на семейния климат и на възпитанието за формирането на девиантни нагласи и мотивация в съвременното училище. Установени са емпирични зависимости между разпространеност и застрашеност при различните форми на отклоняващо се поведение, от една страна, и между репресивни нагласи и ниска толерантност, от друга. Изследвани са най-значимите фактори, пораждащи ефект

на социална изключеност, дезинтеграция и маргинализация при малолетните и непълнолетните. Търсени са експертни мнения относно оптималните пътища и начини за превенция и контрол. В контекста на социологическата теория и методология е направен анализ на моделите на престъпност и отклоняващо се поведение в динамика. Доразвита е концептуалната схема за изследване на детската престъпност с отчитане на исторически, социално-икономически и законово-нормативни компоненти. Задълбочен е социологическият анализ на характеристики като пол, възраст, социален произход с експлициране на групово релевантни закономерности.

Публикации: *Златанова, В.* Семейството и девиантното поведение. – Социологически проблеми, кн. 2, 1995; *Златанова, В.* Модели на девиантно поведение сред подрастващите. – Социологически преглед, юбилеен брой, год. XX, 1998; *Златанова, В.* Нелигитимното насилие, С., „Квazar”, 2004; *Стоилова, Р.* Причини за насилието в съвременното българско училище. – Социологически проблеми, кн. 1, 1997; *Стоилова, Р.* Норми, санкции и контрол в училищната среда. – Социологически преглед, юбилеен брой, год. XX, 1998; *Канушев, М.* Индивидуализираното наказание. – Социологически проблеми, кн.1, 1997; *Канушев, М.* Българското училище – нормативен ред, отклонения и санкции. – Социологически преглед, юбилеен брой, год. XX, 1998.

7. Домашното насилие

Година на приключване: 2001 г.

Източник на финансиране: Фондация “Отворено общество”.

Изследователски екип: проф. д.с.н. Валентина Златанова (координатор), проф. д.с.н. Румяна Стоилова.

Изследвани проблеми: Направена е социалнопсихологическа характеристика на домашното насилие, както и експертна оценка за степента на неговото разпространение. Изследвани са формите, причините и регионалните измерения на този феномен. В контекста на социологическия и социалнопсихологическия подход е изследван процесът на виктимизация.

Публикация: *Златанова, В.* Домашното насилие. С., „Унипрес”, 2001, 112 с.

8. Виктимизацията на жените

Година на приключване: 2003 г.

Индивидуално изследване на проф. д.с.н. Анна Мантарова.

Методика на изследването: Вторичен анализ на информация от проведени емпирични социологически изследвания в България и Македония. Анализ на статистическа информация за виктимизацията на жените по отношение на насилствени престъпления.

Изследвани проблеми: Установена е степента на виктимизация на жените по отношение на насилствени престъпления и домашно насилие в различните му форми. Проучени са диференцирано субективните оценки на жените и цялото пълнолетно население за различните форми на домашно насилие, мненията и оценките за действащото законодателство и дейността на НПО. Идентифицирани и анализирани са влияещите върху домашното насилие социално-икономически и психологически детерминанти. Направен е сравнителен анализ със ситуацията в Македония.

Публикация: Мантарова, А. Домашното насилие в България и Македония. – В: България и Македония – глобализация и евроинтеграция (под редакцията на Кирил Кертиков). С., 2004, с. 43–73.

9. България пред присъединяване към Европейския съюз (с блок въпроси за престъпността и корупцията)

Година на приключване: 2004 г. и следващо през 2007 г.

Изследователски екип с ръководител проф. д.с.н. Анна Мантарова (разработила проблемите за престъпността).

Методика на изследването: През посочените години са проведени национални представителни изследвания за лица над 18 години. Извадките обхващат по 1000 лица от 125 гнезда в 86 населени места. Информацията е събрана чрез стандартизирано интервю.

Изследвани проблеми: Установени са степента на виктимизация на населението и разпространението на корупционния натиск в различни области на обществения живот. Проучени са субективните оценки на хората за работата на правозащитните държавни институции. Очертани и анализирани са очакванията на гражданите за промени в криминогенната ситуация и в дейността на държавните институции след влизането на страната в ЕС. Регистрирани са нагласите за спазване на законите във връзка с ценностните системи, жизнените стратегии и основните социално-демографски характеристики.

Публикации: Мантарова, А. Евроинтеграцията на България и предизвикателствата на престъпността. – В: Списание на БАН, бр.6, 2004, с. 51–57; Мантарова, А. Европейската перспектива на България и престъпността. – В: Евроинтеграцията на България: проблеми и перспективи (под ред. на А. Мантарова). С., 2005, с. 94–125.; Мантарова, А. Престъпност и лична сигурност: състояние и перспективи. – В: Предизвикателства на европейската перспектива (под ред. на А. Мантарова). С., 2006, с. 170–197; Мантарова, А. България в ЕС: равносметка през погледа на българите. – В: България в ЕС: очаквания и реалности (съставители и редактори А. Мантарова А и М. Захариева). С., Фондация „Фр. Еберт”, Институт по социология, НЦИОМ, 2008, с.7–20; Мантарова, А. Вътрешен ред и лична сигурност – български реалности и очаквания в европейски контекст. В: Евроинтеграцията на България. Социологически ракурси (под ред. на А. Мантарова). С., 2008, с. 85–104; Мантарова, А. Проблемът за престъпността в България в условията на модернизация и интегриране в ЕС. В: Социологията – от емпирията към теорията (научен редактор Ст. Михайлов). С., Акад. издателство „М. Дринов”, 2010, с. 182–195.

10. Употреба на дроги и наркоманни субкултури

Период на провеждане: 2000–2004.

Изследовател: гл. ас. д-р Румяна Буджева.

Методика на изследването: Проведено е емпирично изследване на лица, употребяващи марихуана и хероин на принципа на снежната топка при използване на контент анализ на дълбочинни интервюта.

Изследователски проблеми: Изучени са механизмът на пристрастяване към наркотиците на примера на потребяващите марихуана и хероин, както и различията и

приликите в наркотичната зависимост на двете групи. Изследвани са наркоманните субкултури.

Публикация: Буджева, Р. Употреба на дроги и наркоманни субкултури (дисертация). БАН, Институт по социология, 2004.

11. Социология на отклоняващото се поведение

Година на приключване: 2004 г.

Изследователски екип: проф. д.с.н. Георги Фотев (ръководител), проф. д.с.н. Валентина Златанова, проф. д.с.н. Анна Мантарова, проф. д.с.н. Румяна Стоилова, гл. ас. д-р Румяна Буджева, доц. д-р Антоний Гълъбов, доц. д-р Мартин Канушев, гл. ас. д-р Боян Ерменов, Кирил Мулячки.

Методика на изследването: направен е вторичен анализ на социологическа и статистическа информация при използването на количествени и качествени методи, дълбочинни интервюта и фокус групи.

Изследвани проблеми: Изследването цели да очертае проблемно-тематичното поле на социологията на отклоняващото се поведение, без претенции за изчерпателност и строга систематика, като основа за по-нататъшни изследвания. Маркирани са въпроси, свързани с границите на дисциплината (Г. Фотев) и са представени актуални проблеми на действителността като насилието (В. Златанова), самоубийството (Б. Ерменов), корупцията (А. Гълъбов), престъпността (А. Мантарова), детската престъпност (Р. Стоилова), наркоманята (Р. Буджева), алкохолизмът (В. Златанова), съвременния затвор (М. Канушев) и структурите на девиантното поведение (А. Гълъбов).

Публикация: Социология на отклоняващото се поведение (под редакцията на проф. д.с.н. Г. Фотев). С., „Просвета”, 542 с., ISBN 954-01-1807-7.

12. Психиатрична експертиза и девиантно поведение: една археология на съвременната юридико-медицинска власт

Изследовател: доц. д-р Мартин Канушев.

Изследвани проблеми: Очертана е вътрешната логика на психиатричната експертиза, която не се разгръща в сферата на опозиция, а на постепенна градация от нормалното през девиантното към патологичното. Открити са структурните механизми, чрез които функционира тази двойна система – медицинска и юридическа, и в която експертизата е централен елемент. Определена е степента, в която експертизата е трансформирала както наказателното право, така и медицинското знание и е конституирала съдебно-медицинското като инстанция за контрол не на престъплението и на болестта, а на аномалното.

Публикация: Канушев, М. Социалното конструиране на девиантния субект. С., „Критика и хуманизъм”, 2008, 192 с.

13. Непълнолетните и насилието

Период на провеждане: 2004–2008 г.

Изследователски екип: проф. д.с.н. Валентина Златанова (ръководител), доц. д-р Антони Гълъбов и доц. д-р Мартин Канушев.

Методика на изследването: На базата на вторичен анализ на статистическа и социологическа информация и използването на качествени методи – дълбочинни

интервюта, фокус групи и контент анализ, са формулирани най-разпространените форми на отклоняващо се поведение на непълнолетните, изследвани са причините, които ги пораждаат на различни равнища – общество, семейство и училище, факторите и пътищата за противодействие и превенция.

Изследвани проблеми: Групирани са в 4 подпроекта: ”Основни тенденции и характеристики на насилствената престъпност на непълнолетните: сравнителен анализ”; ”Причини, мотиви, фактори и ценностни интерпретации на насилието на непълнолетните”; ”Генерационни измерения на насилието в градска среда”; ”Институционални практики и девиантни поведения”.

Установени са състоянието и основните тенденции на насилствената престъпност на непълнолетните. Разкрити са мотивите, причините и факторите за насилие и ценностните му интерпретации от извършители и жертви. Дефинирани са основните характеристики на концепцията за връзката: субкултура – социализация – социален контрол – насилие. Анализирана е зависимостта между спецификата на градската среда, социалния статус и семейното положение на непълнолетните. Формулирани са правилата на образуване и разпространение на обектите, модалностите и стратегиите в съдебно-медицинския дискурс: полетата на тяхното появяване, инстанциите на очертаване, схемите на обособяване. Демонстрирани са теоретическите предимства и граници на социологическия метод при дълбочинно изследване на девиантните (криминалните) поведения на непълнолетните в контекста на проблема за насилието. Дадено е описание на структурните измерения и механизмите на функциониране на ключовите институции, имащи за цел диагностициране, санкциониране и нормализиране на девиантните (криминалните) поведения на непълнолетните. Открити са източниците и средствата, които конструират значими социални различия, зависимости и неравенства между непълнолетните в рамките на установените институционални практики. Очертани са социалните функции и властовите ефекти от институционализирането на научното знание под формата на система от експертизи: медицински, психиатрични, психологически, педагогически, социологически. Диагностицирани са потенциалните възможности за включване на нови институционални инструменти за превантивно въздействие върху девиантните (криминалните) поведения на непълнолетните в коригиращите и ресоциализиращите институции. Направена е оценка на ефективността на социалния контрол върху непълнолетните насилници. Формулирани са политики за превенция, ресоциализация и реинтеграция.

Фундаментални научни резултати

- В контекста на социологическата теория и методология е направен анализ на моделите на престъпност и отклоняващо се поведение в динамика и на процеса на виктимизация. *В социологически план са разгледани факторите и пътищата за превенция и ресоциализация на подрастващите.*

- Ускоряването на темповете на социална промяна при съхраняване на сравнително ниското равнище на социална компетентност и ограничения достъп до дефицитни ресурси за големи групи определя значително увеличаването на относителния дял на проявите на агресивно поведение.

- Проявите на насилие са външен израз на процесите на смислова трансформация, наложени от хронифицирането на кризата на идентичност.

- В социологически план анализът на отклоняващото се поведение води до необходимостта от рedefиниране на понятия като “норма” и “отклонение” в контекста на споделените интерпретации на груповите субекти.

- Разработена е теоретична интерпретация на понятието “маргинализация” като особено качествено състояние на социалната структура. На тази база е дефинирана система от критерии за маргинализация на групите, специфични за българското общество в периода на преход.

- Направена е социална класификация на “новите” маргинали в зависимост от техните позиции и поведенчески стратегии.

- Направена е оригинална разработка върху основните параметри на половите неравенства у нас в периода на преход по власт, доходи, образование, според стратегиите и ресурсите за социална реализация.

Формулирана е типология на пост-модерните ценности в България по отношение на политическата подкрепа в периода на радикални трансформации.

Научно-приложни постижения

- Направените оценки, становища, консултации и експертизи от сътрудниците допринасят за подобряване на социалната защита на рисковите групи.

- Анализът на *престъпността, отклоненията* и девиантната мотивация има познавателно и практико-приложно значение за специалистите, професионално ангажирани с противодействието на прояви на отклоняващото се поведение сред подрастващите, а така също и с ресоциализацията.

- Представената експертна информация относно най-значимите причини и фактори в нашето общество, пораждащи престъпност и маргинализация, има изключително значение за социалната политика.

- Анализът на различни категории девиантно поведение фокусира върху конкретни проблеми и методи на работа, зависящи от спецификата на възрастовата група, подгрупата (например етническо малцинство), обкръжаващата ги социо-културна среда и съответно различния начин на живот и свързаните с него рискове за уязвимите групи.

- Разработването на система от критерии за маргинализация на групите има важно научно-приложно значение за диагностициране състоянието на българското общество и социалните отклонения в периода на промени.

- Типологията на маргиналните групи и разработените механизми за демаргинализация на градските слоеве в зависимост от техния статус и поведение има практическо значение за тяхната ресоциализация и интеграция.

Публикации: *Златанова, В.* Нелегитимното насилие, С., „Квазар”, 2004, 355 с., ISBN 954-8826-73-9; *Златанова, В.* Насилието и непълнолетните. С., изд. ОМДА, 2009, ISBN 978-954-9719-18-5.

14. Детската бедност в България: от стратификационни позиции към девиантно поведение

Година на приключване: 2009 г.

Изследователски екип: гл. ас. д-р Румяна Буджева (ръководител) и колектив.

Методика на изследването: Направен е анализ на статистическа и социологическа информация от проведени международни сравнителни проучвания на детската бедност в страните от Европейския съюз и Балканите. Извършен е вторичен анализ на данни от националната статистика, касаещи бедността в България. Направен е преглед и аналитично обобщение на социологическите теории за девиантното поведение и социализацията. Анализирани са данни от проведеното специализирано изследване върху бедността и девиантното поведение.

Изследвани проблеми: Това е първото систематично социологическо изследване на връзката между бедността и девиантното поведение сред децата. Направен е модел на явлението в неговите количествени и качествени измерения, с което е идентифициран проблемът в български условия. Разработени са профили на детската бедност у нас и в страните от Европейския съюз и на Балканите. Проучено е влиянието на бедността върху социализацията на децата и са идентифицирани различни (пасивни и активни) форми на девиантно поведение, което има важно научно-приложно значение за тяхната превенция. Дефинирани са основните фактори, влияещи в най-голяма степен върху изкривяването на процеса на социализация на децата в бедните семейства.

Публикация: Буджева, Р., Петкова, К. Бедност и девиантно поведение на децата. С., изд. ОМДА, 2013, ISBN 978 954 9719 33 8.

15. Социализация и девиантно поведение

Година на приключване: 2013 г.

Изследователски екип: проф. д.с.н. Валентина Златанова (ръководител), Вяра Стоилова (УНСС), Боян Ерменов, Люба Спасова, Румяна Буджева, Камелия Петкова, Ваня Ганева, Ана Мантарова (ИИОЗ), Петрана Стойкова, Виолета Николова, Деляна Керанова (ЮЗУ).

Методика на изследването: Използвана е мащабна статистическа и социологическа информация за социалните отклонения. Основният подход е интердисциплинарен, като количествените методи са съчетани с качествени изследвания – използване на фокус групи, контент анализ и дълбочинни интервюта.

Изследователски проблеми: Изследва се връзката между социалния капитал и образованието и значението му за социалната интеграция и гражданското общество. Анализирани са проблемите на социализацията в условията на обществена аномия, измеренията на девиантното поведение, ролята на семейството и училището. Анализирани са причините и факторите за връзката „социализация-образование-девиации” с цел разработването на адекватни подходи и политики за превенция на рисковите групи. Това има значение при формулирането на цели и разработването на стратегии с участието на държавните институции, НПО и гражданското общество за постигане на определени ефекти от въвеждане на правила и политики. Книгата е колективен аналитичен труд, резултат на усилията на 12 български изследователи от авторитетни български институти. Разнообразието от теми и конкретни данни, както и професионалният, експертен анализ на състоянието, проблемите и перспективите в областта на образованието и девиантното поведение са обобщени в 4 групи проблеми: връзка между образование и социален капитал; образование и девиантно поведение; измерения на девиантната мотивация; подходи и политики за реализация на изследователските препоръки.

Публикации: Златанова, В. и др. Социализация и девиантно поведение (съставител и редактор проф. д.с.н. В. Златанова). С., изд. ОМДА, 2013, ISBN 978-954-9719-30-7; Образование и девиации (сборник под редакцията на В. Миленкова). Благоевград, Университетско издателство „Неофит Рилски”, 2014, 296 с., ISBN 978-954-680-936-0.

16. Домашното насилие върху жени – политики за социална защита

Период на провеждане: 2010–2014 г.

Изследовател: Ваня Ганева

Методика на изследването: В центъра на изследователския интерес са неправителствени организации (НПО), предлагащи социални услуги за пострадали и/или извършители на домашно насилие. Подборът на тези организации е извършен въз основа на две техни основни характеристики – първо: да предлагат социални услуги за пострадали и/или извършители на домашно насилие и второ: да имат поне тригодишен устойчив опит в тази дейност. Изследването е изчерпателно за всички НПО в България, предлагащи социални услуги в областта на домашното насилие върху жени с *качествен метод – дълбочинно интервю*.

Изследователски задачи: Проучени са различните аспекти на политиките спрямо домашното насилие – институционална и кадрова осигуреност, видове социални услуги, субекти на изработване на политиките, финансиране и др. В теоретичен и емпиричен план са очертани съдържателните, структурните и функционалните характеристики на политиките спрямо домашното насилие върху жени в България. Изяснена е същността на социалната политика и социалната работа в областта на домашното насилие върху жени. Събрана е емпирична информация относно дейността на неправителствените организации, предлагащи социални услуги в областта на домашното насилие върху жени в България (капацитет на организациите в тази област – как работят, какви услуги предоставят, добри практики и проблеми). Очертани са насоките за усъвършенстване на социалната работа срещу домашното насилие върху жени.

Реализация на резултатите от изследването: Подготвена е дисертация от В. Ганева на тема „Домашното насилие – политики за социална защита”, защитена през 2014 г. и придобита образователно-научна степен „доктор”.

Публикации: Ганева, В. Домашнее насилие в Болгарии: параметры, предпосылки, направления социальной работы. – В: Журнал исследований социальной политики. Том 8, №3, 2010, с. 393-404, ISSN 1727-0634 <http://www.jsps.ru/>; Ганева, В. Домашното насилие върху жени като обект на социална работа. – Диалог, бр.2, 2011, с. 58–79, ISSN 1311-9206; Ганева, В. Социалното предприемачество като форма на финансиране на социалната работа срещу домашното насилие върху жени – доклад в сборник от Международна юбилейна научна конференция „Икономиката и управлението в 21 век – решения за стабилност и растеж”, Свищов, 8–9 ноември, 2011, том 4, с. 423–429, ISBN 978-954-23-0680-1; Ганева, В. Социологически подходи към домашното насилие като социален проблем. В сборник статии „Образование и девиации”, Благоевград, с. 208–220, ISBN 978-954-680-936-0 (материала е апробиран на научна конференция с международно участие на тема „Образование и социални девиации”, организирана от БАН и Българската социологическа асоциация, София, 21

май, 2013), 2014; Ганева, В. НПО и социалната политика спрямо домашното насилие върху жени в България. – Панорама на труда, бр.1–2, 2014, с. 10–26, ISSN 1312-305X и др.

17. Изследвания на девиантното поведение

Период на провеждане: 2015–2017.

Изследовател: проф. д.с.н. Валентина Златанова.

Методика на изследването: Използван е вторичен анализ на статистическа и социологическа информация.

Изследователски проблеми: Изследването разглежда *три основни групи проблеми*, които имат базисно значение за развитието на проучванията в областта на девиантното поведение и социалния контрол. *Първата* е свързана с формулирането на основни методологически въпроси и изграждането на концептуален и категориен апарат за отклонението и девиантите. В тази изследователска област предмет на интерес са също така концепции и представи за отклоняващото се поведение, основните подходи за изследването му, в т.ч. в светлината на ключовите социологически теории.

Втората група въпроси е свързана с основните категории на социологията на отклоняващото се поведение: Защо девиантното поведение изглежда по-привлекателно и/или по-оправдано в сравнение с конформното поведение? Как се формира девиантната идентичност, каква е ролята на социализацията в този процес, кои са рисковите етапи и фактори за отклонения, как се изгражда кариерата на девианта, кои са основните модели и характеристики на девиантното поведение? Каква е ролята на семейството, училището, приятелския кръг, работната среда, социалния контрол?

Третият кръг от проблеми има пряко отношение към социалната политика и управлението, доколкото е свързана с: анализа на конкретни форми на девиантно поведение, както и с начините, по които девиантните категории, актьори, структури и субкултури могат да бъдат променени и трансформирани; рисковите групи, застрашени в най-голяма степен да се превърнат както в обект, така и в субект на девиантно поведение; спецификата на процеса на виктимизация; факторите, повишаващи риска от девиантно поведение; ролята на масмедията; контролът, превенцията и формите на социална защита на тези групи и т.н. Целта е да се обърне внимание върху социалните дискурси на тези проблеми с фокус върху социално опасните и социално значимите форми на социални девиации. Изследват се факторите, които са рискови за девиантната социализация, които възпроизвеждат различни форми на социални отклонения.

Конкретни изследователски задачи: анализ на процеса на изграждането на девиантна идентичност; очертаване на рисковите индивидуални, групови, социални фактори, свързани с този процес; изследване влиянието на семейството и социалните отношения за неадекватната и „фиктивната социализация”; изучаване на ключовите фактори, провокиращи уязвимост и несигурност като специфичен риск за девиантно поведение, водещ до негативни социални, икономически и психологически последици; представяне на социално значимите форми на социални отклонения, които представляват заплаха за обществото и индивида.

Повдигнати са важни въпроси в областта на девиантното поведение. Разгледани са водещи теории за девиантното поведение: аномия, контрол, диференциални асоциации, етикетиране, конфликт, теория за социалното научаване и схемите за

рационализация и неутрализация на девиантното поведение. Представените изследвания на девиантното поведение дават теоретичен и емпиричен преглед на същността и измеренията на отклоненията, дадени по-детайлно в различните им форми. Анализите са основани на комплексен подход, като се обръща по-специално внимание на социалните аспекти на проблемите.

Публикации: Златанова, В. *Изследвания на девиантното поведение*. С., „Авангард Прима”, 2017, 347 с., ISBN 978-619-160-760-0; Златанова, В. Престъпност и социален контрол в условията на глобализация. – Проблеми на постмодерността. Том 7. бр. 2, 2017, стр. 135–148.

http://ppm.swu.bg/media/46376/zlatanova_%20v-crime%20and%20social%20control.pdf.

18. Радикализиране във всекидневието: фактори и механизми за нормализация на радикалността и насилието сред младежи (гл. ас. д-р Люба Спасова и колектив) (2016–2018).

19. Икономиката в сянка като девиантна практика (проф. д.с.н. Емилия Ченгелова, проф. д.с.н. Валентина Златанова, гл. ас. д-р Люба Спасова) (2016–2019 г.).

20. Социална среда и девиации: устойчиви зависимости и ситуативни влияния (социални девиации в контекста на съвременните миграционни процеси) (проф. д.с.н. Анна Мантарова и колектив) (2016–2019 г.).